

KLIO. Történelmi szemlélő folyóirat

Szerkesztőbizottság: Niederhauser Emil akadémikus (elnök)

Gunst Péter, a történettudomány doktora (főszerkesztő)

dr. Fodor Mihályné és dr. Reszler Gábor (szerkesztők).

Műszaki szerkesztő: Erdélyi Tamás.

A borító Borsi Csaba munkája.

Nyomtatták a Kapitális Nyomdában, Debrecenben.

A szerkesztőség címe: dr. Fodor Mihályné,

Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelmi Intézet
4010 Debrecen, Postafiók 48.

Kiadja a KLIÓ Alapítvány.

Megjelent

a Nemzeti Kulturális Örökség

Minisztériuma,

a Nemzeti Kulturális Alapprogram,

az OTKA,

a Debreceni Egyetem Művészeti és

Közművelődési Vegyesbizottsága,

Nyíregyháza Megyei Jogú Város,

a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány,

Debreceni Egyetem BTK

és a Nyíregyházi Főiskola

támogatásával.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

MINISZTERIUMA

A KLIÓ az interneten is olvasható: <http://www.c3.hu/~klio>

e-mail cím: fodormne@delfin.klte.hu

A folyóirat előfizethető a KLIÓ Alapítványnál (4033 Debrecen, Herpay Gábor u. 50.). Előfizetési díj egy évre 450 Ft + postaköltség, egyéni előfizetőknek 360 Ft + postaköltség.

ISSN 1216—2965

Tartalom

Új módszertani megközelítések

- Filológia és történelem (Studia Russica XVIII. kötet, szerk.:
Zoltán András) (*Niederhauser Emil*) 3
Thomas G. Watkin: Angolszász jogtörténeti értékelések (*Varga Norbert*) 5
Hans Erich Volkmann: Egy történészkongresszus utóöngéi (*Erős Vilmos*) 8

Összefoglalások

- Anna Caffarena: A nemzetközi szervezetek története (*Kun Tibor*) 11
Michael Stolleis (szerk.): Jogászegyéniségek az ókortól a XX.
századig (*Balogh Judit*) 17
Kaukázusi genealógia (Elbrusz folyóirat) (*Erdélyi István*) 22
Szvák Gyula (szerk.): Oroszország helye Európában (*Bodnár Erzsébet*) 24
Piotr S. Wandycz: Kelet-Közép-Európa története a középkortól
napjainkig (*Csontos Csaba Ádám*) 34
Peter Vodopivec: Nemzet, mítoszok és valóság a szlovénoknál
(*Szilágyi Imre*) 43

Ókor

- Erdélyi István: Régészet Mongóliában (*Ferenczy László*) 48
Jane F. Gardner: A család, mint személyi és gazdasági kötelékek
hordozója a római jogban (*Babják Ildikó*) 53
Th. Fröhlich: Népi művészet, népi vallásosság Pompejiben?
(*Gesztelyi Tamás*) 57
Radu Ardevan: A dáciai városok (*Pap Levente*) 63

Kora újkor

- J. M. Hartley: Az orosz társadalom a XVII–XVIII. században
(*Sashalmi Endre*) 71
Jean-Pierre Gross: A jakobinusok és az emberi jogok (*Takács Tibor*) 76
Gheorghe Gorun: Az osztrák reformpolitika és a parasztmozgalmak
Közép-Európában, 1750–1800 (*Kocsis Lajos*) 82
Richard Pra(ák: Kazinczy Ferenc Spielbergben) (*Niederhauser Emil*) 85

Venclova és Joszif Brodskij költői találkozását és a Brodskijnak ajánlott verseket elemzi. *Pacsai Imre* (Nyíregyháza) a ruszin, szlovák, lengyel és magyar folklór kapcsolatait mutatja ki. *Pátruvics Péter* (Budapest) a lengyel nyelvre tett skandináv lexikai hatást veszi sorra. *Ryszard Radzik* (Lublin) a nyelv és a nemzeti öntudat kapcsolatát elemzi Közép-Kelet-Európában. *Tatár Béla* (Budapest) a vízzel kapcsolatos magyar és belorusz frazeológiát veti össze. *Varga Beáta* (Szeged) a lengyel-litván szolgálatban álló tatárok és kozákok szerepét világítja meg, a szabad katona kozákok már a XIV. század óta kimutathatók.

Szerhij Vakulenko és Viktorija Piddubna (Harkov) egy 1913-ban megjelent, 80 000 szót tartalmazó ukrán-lengyel szótár alapján mutatják ki a nyugat-ukránban jelentkező lengyel kölcsönszavakat. *Sz. M. Zaprudszki* (Minszk) a belorusz nemzeti megújulás keretébe állítja be a különböző származású vándorszókat, köztük magyarokat is. Kalkot csak ott hoztak létre, ahol nem volt megfelelő orosz szó. *Zoltán András* (Budapest) egy 1580-ból származó belorusz Attila-történetet mutat be, ez Oláh Miklós 1574-ben lengyel fordításban megjelent munkája nyomán készült, a szöveget 1888-ban és 1988-ban is kiadták, Zoltán az olvasatok különbségeire és a tévedésekre utal. *Dorota Zylko* (Gdańsk) az ún. XV. századi, második délszláv befolyás problémáit elemzi, a karthauziak tevékenységét a kasubok körében, a hészühaszmosz jelenségét, a bolgárok (Grigorij Camblak) szerepét, ennek az orosz és lengyel területen való elterjesztésében, és a két interpretáció különbségeit.

A külön Nyelvészet alcímmel szereplő részben *Andrej Kotljarszuk* (Brjanszk, Oroszország) Báthory István alakját mutatja be a belorusz folklórban. *O. V. Nyikityin* (Moszkva) Nyikolaj Szergejevics Trubeckoj kultúra-felfogását, etno-nyelvi eurázianista elméletét elemzi. Számos állítása vitatható, így a Péter végzetes szerepére vonatkozó is.

Mint hogy csak a valamelyest történeti vonatkozású tanulmányokat vettük sorra, igen sok említetlen maradt, és épp így az is, hogy a szerzők működési helye még Bécs, Belgrád, Tartu, Breszt, Sumen, Lviv, Parma, Novgorod, Novoszibirszk, Gomel, Kiev és Eger. Kár hogy Ausztrián kívül más nyugati országból nem jött előadó. Az előadások és tanulmányok nyelve a különböző szláv nyelvek mellett sokszor a német. Cseh és szlovák résztvevő sincs, román sem. De az érdemben köztes-európai terület legnagyobb része valamilyen formában jelen volt. A budapesti tanszék igen jó munkát végzett a konferencia megrendezésével és anyagának kiadásával.

Studia Russica XVIII. Adiuvante B. Tatár, redigit A. Zoltán. Bp., 2000. ELTE Keleti Szláv és Balti Filológiai Tanszék, 495 l.

Niederhauser Emil

Angolszász jogtörténeti értékelések

A nemrégiben megjelent két angol nyelvű jogtörténeti tanulmány jelentős érdeklődésre tarthat számot a common law jogrendszer iránt érdeklődők körében, hiszen az angol jogterület történeti gyökereivel még ma is kevesen foglalkoznak.

Thomas G. Watkin tanulmányából átfogó képet kaphatunk Anglia és Wales sajátos jogtörténeti fejlődéséről. A munka először két terület korai történelmét és hagyományait mutatja be, kiemelve azon tényezőket, amelyek jelentős mértékben járultak hozzá az angol alkotmányosság és jogrendszer sajátos fejlődéséhez. A jogéletet a korai időszakban a szokásjog határozta meg és a jogviták gyarapodása hamarosan szükségessé tette a normák írásba foglalását. A jog fejlődését és megismerését mozdították elő a korán megjelent különböző gyűjtemények: jogkönyvek és jogesetgyűjtemények. Ezen magánmunkálatok közül az egyik legjelentősebb a *Quadripartitus*, amely az angolszász szokásjogot és a korai normann törvényi (alkotott) jogot tartalmazta. Ez az 1100 körül keletkezett jogkönyv volt az első kísérlet arra, hogy egy tisztán joggal foglalkozó művet alkossanak. Az angol jog tudományos művelése e gyűjtemény megjelenéséhez köthető.

A common law-val foglalkozó első igazán tudományos jellegű jogkönyv *Glanvill* nevéhez fűződik (Ranulf Glanvill: *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliae*, 1187–1189). A mű a királyi udvarban alkalmazott jogot mutatja be viszonylag fejlett, rendszerezett formában. Az angol jogi irodalom olyan alkotása ez, amelyben a szerző a törvények egyes pontjait a hozzájuk kapcsolódó tényleges esetek leírásával ismerteti.

A precedenseket *Henry Bracton* is összegyűjtötte és felhasználta *De legibus et consuetudinibus Angliae* című munkájában, amely szintén hozzájárult az angol jog hagyományainak megőrzéséhez. Ez a – szintén jogforrásnak tekintett – jogkönyv (book of authority), amely az 1250-es években keletkezett, egységbe foglalta az angol szokásjogot, és feldolgozta a bírósági nyilvántartások alapján hozzáférhetővé vált hatalmas jogesetgyűjteményt. Az angol közjogot az intézmények bemutatásán keresztül ábrázolja. Műve szerkezetében a római jogi institutiorendszert követi. A XIII. században az ő jogkönyvének mintájára készült el két másik joggyűjtemény is, a latin nyelvű *Fleta* és a francia *Briton*.

Az ezt követően megjelent angol jogi irodalom elsősorban a gyakorlati szakemberek munkáinak megkönnyítésére szolgált. Átfogó tájékoztatás volt a célja az évkönyveknek (Year Books) is, amelyekben a common law alapját képező precedenseket rögzítették. Az évkönyvek az angol jog olyan önálló forrásaivá váltak, amelyek hozzájárultak a kontinentális civiljog és a common law elhatárolódásához. Az évkönyveket ennek ellenére nem tekintjük hivatalos feljegyzéseknek, hiszen arra koncentráltak, hogy az ügyvédeknek praktikus segítséget nyújtsanak a sikeres védekezéshez. Ezáltal az érdemi döntések ismertetése gyakran háttérbe szorult az eljárási gyakorlathoz képeset. Egyes szerzők álláspontja szerint az évkönyveket fiatal ügyvédek és a bíróságokon dolgozó jogászok foglalták össze. A cikk írója ezt kétségbe vonja, s azon véleménynek ad hangot, hogy a joghallgatók jegyzeteiből állították össze azokat. Ezen a ponton tehát a jogászképzés és a jog fejlődése összekapcsolódni látszik.

Amikor az évkönyveket már nem vezették rendszeresen, jogi tudósítások (law reports) láttak napvilágot, amelyek minősége és használhatósága egyaránt változó volt. Az angol nyelven írt tudósítások a döntések okaira összpontosítottak, és ismert szerzők összefoglaló munkáiként jelentek meg. A színvonalbeli ingadozások kiküszöbölése érdekében célszerű lett volna hivatalos tudósításokat készíteni, amelyek azonban a korszakban nem készültek el.

A tanulmány foglalkozik a közjog és az egyházjog fejlődésével és az egyetemi oktatás alakulásával is. Az ezáltal kifejlődő jogtudó értelmiség (legal profession) nagymértékben hozzájárult a speciális angol jogrendszer fenntartásához és fejlesztéséhez. Az angol jogtudomány jeles művelői közül a szerző legtöbbet *Sir Edward Coke*-ot és *William Blackstone*-t említi meg. E jogászok jogi kommentárjai elősegítették a common law megerősödését azáltal, hogy szisztematikusan és átfogóan tárgyalták az angol jogot. A XVIII. század során számos olyan jogi szakmunka jelent meg, amely az angolszász jogfejlődés új igényét kívánta kielégíteni. Több – jogtörténeti szempontból jelentős – művet sorol fel a szerző, amelyek között nemcsak összefoglaló alkotások, hanem szakfolyóiratok is szerepelnek.

A tanulmány szerzője hangot ad csalódottságának is, mivel – megítélése szerint – máig nincsenek olyan angol jogtörténeti iskolák, amelyek egységes célt és szemléletet követnének. Kiemelkedő jelentőséget tulajdonít azonban azoknak az angol jogtörténeti konferenciáknak, amelyek hozzájárulnak a jogi hagyományok ápolásához és megőrzéséhez. Végezetül az angol jogtörténet jövőbeni kutatásának alakulását analizálja a szerző kifejezve azon reményét, hogy az angolszász területeken nem igazán művelt jogtörténeti kutatásokat talán a kontinens jogtörténetészei felkarolják.

A periodika ugyanezen számában található egy másik, az amerikai joggal kapcsolatos, részben jogtörténeti jellegű munka is. A cikk szerzője, *Michael Hoeflich* bemutatja, hogy a német jog milyen hatást gyakorolt az amerikaiakra. Számos neves német jogtudóst említ, akik jelentősen befolyásolták az amerikai jogfejlődést (pl.: *Pufendorf*, *Heineccius*, *Thibaut*, *Mittermaier* és *Savigny*). Két meghatározó tényezőre hívja fel a figyelmet: a személyes ismeretségekre és az elérhető német fordításokra. A legnépszerűbbnek és leghozzáférhetőbbnek *Ferdinand Mackeldey*: *A Compendium of Modern Civil Law* című könyvét tartja. Ezen művek ismertetésében nagy szerepet töltek be a XIX. századi amerikai könyvtárak és könyvesboltok állományai. Külön kiemeli a szerző a harvardi könyvtárat, amely a legnagyobb külföldi anyagot tartalmazó gyűjtemény volt. Fontos szerep jutott az eszmék továbbításában a magánkönyvtáraknak is. A német jog hatása megmutatkozott a mindennapi jogi életben és a bírósági jogalkalmazásban, amelyen keresztül igazolható kijutása az egyetemekről és elterjedése a köztudatban. A tanulmány végén a szerző külön figyelmet szentel az amerikai jogalkalmazásban megjelenő német hivatkozásokra.

A jogtudományi szakmai (tudományos és gyakorlati) kapcsolatok történetét boncolgató kutatások száma napjainkban egyre szaporodik. Hoeflich munkája e sorozatban azért érdemel külön is említést, mivel túlmutat a kontinensen belüli (lényegesen egyszerűbb) információáramláson és a kontinentális jogrendszerre jellemző gondolkodásnak egy attól alapjaiban eltérő, más premisszákra építő jogi környezetben kiváltott hatását vizsgálja.

Thomas G. Watkin: *Legal History in England and Wales* (Angol és walesi jogtörténet);
Michael H. Hoeflich: *German Jurists and American Lawyers* (Német és amerikai jogászok)
Zeitschrift für neuere Rechtsgeschichte, 21. évfolyam, 1999. 436–450. és 382–388. old.

Varga Norbert